

ДІЯЛЬНІСТЬ НАРОДНОЇ БІБЛІОТЕКИ СВ. КИРИЛА І МЕФОДІЯ

У статті відбито специфіку й багатство фондів, історію їх нагромадження в книгозбірні, особливості її структурного формування, нагальні проблеми сьогодення наукової та бібліотечної діяльності.

Фонди. Народна бібліотека св. Кирила і Мефодія нараховує близько 6,7 млн. од.зб. Серед них - 1,5 млн. книг (болгарських і зарубіжних).

Болгарська колекція є унікальною. На жаль, з різних причин відсутні окремі назви, не останнє місце в цьому належить і «спритності» читачів. Закон про борги прийнято ще в минулому столітті, але його не завжди дотримуються. Поповнення відсутніх видань є однією з проблем. Деякої літератури немає з причини її дороговизни або через інше (зокрема, через «культурну короткозорість»). Так, у 1994 р. не придбано 500 назв. Дедалі важче набувати ретроспективні видання. Ціни, які пропонує бібліотека, щоб купити в окремих громадян книги, дуже низькі, тому власники віддають перевагу іншим покупцям. Часом окремі особи, бібліотеки дарують або допомагають у придбанні книжок.

Колекція болгарської книги є основною для бібліотеки, вона великою мірою визначає й універсальний характер фонду. Універсальною вважається також колекція іноземної літератури. Понад сто років збиралася іноземна наукова література з різних галузей знань: способом книгообміну (майже з тисячею бібліотек світу), завдяки дарам, через торговельну мережу. Нині вона поповнюється тільки завдяки подарункам та книгообміну, а всі фінанси поглинаються абонементом (замовленням) іноземної періодики.

Інформаційно-бібліографічне обслуговування. Сьогодні якість та значущість бібліотеки визначається

не стільки обсягом її фондів, скільки можливостями їх повного виявлення та освоєння. Автоматизовані технології, які вже давно ввійшли в практику бібліотек світового значення, потроху входять і в нашу. Великі бібліотеки світу (назвемо їх цивілізованішими) мають спеціалізовані інформаційні ланки в своїх структурах. Максимально використовуючи документальне багатство цих бібліотек, кваліфіковані фахівці створюють інформаційні матеріали, які допомагають зорієнтуватися в зростаючій масі друкованої продукції. В Народній бібліотеці Кирила і Мефодія в 1974 р. був організований Центр бібліографічної інформації з трьома відділами: економічної та правової інформації і довідковий. Основним завданням Центру є підбір фонду монографій, періодичних, офіційних та інших видань і створення бібліографічних списків, документаційних пакетів, бюлетенів, фактографічних довідок тощо. Розробляються вони згідно з тематикою: книговидання й друк, включаючи бібліографічні й біографічні дані вітчизняних і зарубіжних авторів, літературних агентів та дистриб'ютерів, дані періодичних вітчизняних та зарубіжних видань; наука й культура охоплює матеріали з охорони культурних пам'яток, економіку культури, організацію науки, фінансування та ін.; освіта, виховання; правові науки, законодавство західноєвропейських країн; економічні науки - економіка та організація праці, фінанси й банківська справа, народне господарство, маркетинг і менеджмент в економіці; політика; філософія, психологія, соціологія; екологія та охорона навколишнього середови-

ща. Ці матеріали (базуються на останніх придбаннях і ретроспективних) призначені для всіх, хто потребує інформації, починаючи від органів законодавчої та виконавчої влади до кожного читача бібліотеки. Є й переклади матеріалів на основних європейських мовах.

Центр національної бібліографії. Виконує основні функції національного бібліографічного агентства, згідно з вимогами ЮНЕСКО, а також за програмою міжнародного бюро універсального бібліографічного контролю.

Завдання центру: контроль за виконанням закону про користування друкованими виданнями; вивчення, розподіл, відправка депозитарних екземплярів в окремі бібліотеки країни; обробка й збереження документів в архіві болгарської книжкової спадщини від 1878 р. до сьогодні; друкування каталожних карток на книги, альбоми, нотні, картографічні, періодичні видання; випуск поточної та ретроспективної національної бібліографії; створення і впровадження бази даних; розробка і розповсюдження контрольних файлів на національних авторів; статистичний звіт про національну книжкову продукцію; присудження міжнародних стандартних номерів на книги й періодику; співробітництво в міжнародних системах і програмах; публікація самостійних бібліографічних показників; участь у підготовці національних бібліотечно-бібліографічних стандартів, класифікаційних схемах та інших видах нормативних документів; розвиток історії, теорії та методики бібліографії.

Щорічно видається близько 7300 каталожних карток центральної каталогізації, призначених для всіх бібліотек країни. Показники на поточну національну бібліографію виходять у восьми серіях, що складаються з восьми поточних бюлетенів та дворічних кумулятивних показників.

Крім того, в центрі національної бібліографії готується видання «Новини від агентства ISBN та ISSN», яке вміщує унікальну й швидку інформацію про книги, що видаватимуться, й нові видання.

Рукописно-документальний центр (РДЦ). Тут зосереджено болгарські, османсько-турецькі та іншомовні рукописи; болгарські, грецькі, османсько-турецькі, арабські, персидські та іншомовні архівні документи, ста-

родруки, рідкісні та цінні книги, вісники національного відродження Болгарії, портрети й фотографії. Центр об'єднує відділи рукописів, стародруки, рідкісні та цінні видання, болгарський історичний архів, збірку портретів і фотографій, орієнталістські збірки, має спеціалізовану читальню.

Ця унікальна книжкова та документальна спадщина, яка збиралася понад століття, відбиває першоджерело болгарської історії, літератури, мови, мистецтва. Воно охоплює період середньовіччя, Османської імперії, відродження Болгарії й відтинок часу до першої світової війни. Серед найціннішого, що пережило віки й дійшло до нас, є «Енинский апостол» (XI ст.) на пергамені. Вражає своїми прикрасами та змістом «Добрейшовото евангелие» (XIII ст.), «Цар Борилоният синодик» (XIV ст.), арабографічний рукопис «География на Идриси» (XVI ст.) та ін. У центрі зберігаються такі стародруки, як «Неделник» Софронія Врачанського, «Рибният буквар» д-ра П. Берона. В архіві є й документи, пов'язані з церковною, національно-визвольною боротьбою нашого народу і заснуванням Болгарської екзархії, джерела про книжкових дослідників В. Априлова, Хр. Г. Данова, П. Р. Славейкова та інших, архівні документи про таких громадських діячів, як брати Типчилещові, Е. та Хр. Георгієві, Д. Желязков. Зберігаються документи про Г. Раковського, В. Левського, Хр. Ботева.

Діяльність РДЦ спрямована на розвиток науки, збагачення колекцій новими оригінальними матеріалами та копіями і збереження архівного фонду. Це здійснюється через купівлю, дари та обмін зі спорідненими установами, нашими та зарубіжними; опрацювання ще не оброблених та нових матеріалів. У результаті читачі мають змогу знайомитися з поточною новою літературою.

При центрі організовано Болгарську археографічну комісію, національний міжвідомчий орган, що координує збереження й обробку пам'яток та першодруків, які з'явилися до XVIII ст.

Відділ картографії. З часу заснування Народної бібліотеки (1878) картографічні й графічні видання зберігалися в основному фонді. Тільки з 1948 р. вони були виокремлені в самостійний масив та об'єднані у відділ.

Ця ланка бібліотеки комплектує всі болгарські графічні й картографічні видання та сновні, найцінніші видання інших країн, обробляє й розкриває їх зміст в описах, каталогах, картотеках.

Графічна колекція. Включає всю сучасну болгарську графіку та багато іноземних ілюстрованих видань (близько 131580). У ній зберігаються штампи та літографії з часів болгарського відродження, єдиний відбиток найстарішого рільського штампу «Св. Івана Чудотворця» (1791), штампи Самоковської школи, більшість з яких розмальовані вручну. Особливо цінними є літографії художників відродження: Миколи Павловича, Генріха Дембицького, Георгія Данчова та ін. Збереглися репродукції творів болгарських художників та скульпторів: І. Морквички, Я. Вешина, В. Дмитрова-Майстора, Д. Узунова, А. Жендова, Б. Ангелушева, Златю Бояджієва, П. Петрова, Ст. Венева та ін.

Розкішною вважається колекція художніх альбомів з репродукціями наших та зарубіжних художників з всесвітньовідомих галерей. Багатим є візуальний матеріал тематичних і документальних альбомів та фотоальбомів з історії побуту, культури нашого народу. Створено колекцію альбомів з країнознавства всього світу. Поліграфічна колекція охоплює майже всі поліграфічні портрети, видані в нас. Є й колекція плакатів та фотографій.

Картографічні колекції. Виокремлені в 1848 р. Тоді у фонді нараховувалося близько 1500 картографічних видань. Нині - 9416. Це - атласи, карти, глобуси.

Колекція є ґрунтовним джерелом для вивчення історії, географії, етнографії нашої держави, країн Балканського півострова, Європи та інших континентів. Особливо цінний масив старовинних карт. Велика їх частина відображає землі по річці Дунай від XIII до XIX ст. Тут знаходяться репродукції трьох найвідоміших історичних карт, на яких позначені й болгарські землі: Табула Пентингеріана, римська карта IV ст., Ебсторська і Херфодська карти XIII ст. Оригінальними є видання всесвітньовідомих картографів П. Апіана, Себастьяна Мюнстера, Герхарда Меркатора, Абрахама Ортемуса та ін. Особливо цінними є карти Себастьяна Мюнстера, в яких зазначені й болгарські міста Софія, Пловдив, Варна тощо. В колекції зберігається й частина

космографії Мюнстера (1550) з коротким описом нашої країни. Серед карт, виданих протягом XIX ст., заслуговує уваги карта французького офіцера з Наполеонівського корпусу Лапі (1882), на основі котрої розроблено болгарську карту Олександра Хаджирусєва. Викликає інтерес і мапа Ф. Каніца (відіграла серйозну роль у визначенні кордонів Болгарії на Берлінському конгресі в 1878 р.), а також етнографічні карти Амі Бує, Карла Сакса, Лежана.

Серед болгарських мап, виданих до визволення нашої країни, збереглися карти Дмитра Ангєлидова (1862), Василя Д. Стоянова (1863), Христо Г. Данова. Цікавими є й ті, що видрукувані одразу ж після визволення Болгарії: А. Кривошеєва (1892), Я. С. Ковачєва (1890), Н. Данкова (1906) та ін.

Сьогодні Народній бібліотеці належить уся сучасна болгарська картографічна продукція та багато іноземних видань і цінна колекція всесвітньовідомих атласів.

Музичний відділ. Відокремлений у 1951 р. Починав самостійну діяльність з фонду малого друку Болгарії та отриманих з депозиту підручників зі співів, збірників дитячих пісень, шлягерів. Він розвивається як найбагатша й добре вкомплектована музична бібліотека країни. 44 тис. нотних назв, 28 тис. звукозаписів, 20 тис. томів теоретичної літератури зберігаються у відділі. У фонотечі є записи найвидатніших представників класичної музики, нових течій у ній, естрадної музики, класиків джазу.

Довідковий апарат включає всі фундаментальні видання, що вийшли за останні 40 років. Системи каталогу й картотеки відбивають зміст фонду.

Лабораторія консервації та реставрації писемних матеріалів. Заснована в 1956 р. як хімічна лабораторія гігієни, консервації та реставрації, в зв'язку з необхідністю швидкого оновлення фонду бібліотеки, велика частина якого була в складному стані. З її організацією розпочалися процес консервації та реставрації писемних пам'яток на паперовій основі. Лабораторія включає ланки: реставраційну й профілактичної дезинфекції та гігієни. Остання є єдиною у своєму роді в нас, їй ми завдячуємо правильному зберіганню бібліотечного фонду. Першочергове завдання консерваційного процесу писемних матеріалів - це повернення їм початкового вигляду

або відновлення їх, заміна відсутніх та зруйнованих частин новими, стабілізація основи книг, припинення подальшого руйнівного процесу без порушення матеріальної основи, автентичності та науково-художньої якості.

Консерваційно-реставраційні процеси: попереднє вивчення об'єктів, дослідження природи, складу і властивостей матеріалів, з яких будується книга, її стан, рівень та характер руйнівних процесів; забезпечення оптимального режиму зберігання поновлених матеріалів та тих, що добре збереглися в книгосховищі; пряме консерваційно-реставраційне втручання, не змінюючи при цьому структуру документу.

Для правильного перебігу консерваційно-реставраційних процесів необхідні попередні дослідження документів, вибір відповідної технології реставрації окремих об'єктів. Це, власне, науково-консерваційна експертиза, що є підґрунтям усякої поновлювальної роботи. Виконується вона фахівцями високого рівня хімічного та біологічного профілю.

У лабораторії консервації введено всі загальноприйняті методи реставрації біологічних матеріалів, що застосовуються в споріднених за діяльністю зарубіжних лабораторіях та ательє: класична (ручна) реставрація, тепла та холодна ламінація, розщеплення.

Консервованими та реставрованими є «Енински апостол», «Добрейшово евангелие», «Сборник от 16 слова на Григорий Богослов» (XIV ст.), «История славянобългарская» - Софронієва копія 1765 р., перші друковані книги, періодика відродження і аж до сучасних видань.

Всестороння діяльність лабораторії консервації при Народній бібліотеці св. Кирила і Мефодія

сприяє утворенню її як методичного центру країни з питань збереження, консервації писемних матеріалів з паперу.

Кожного року в лабораторії спеціалізуються реставратори інших лабораторій, бібліотек, музеїв, ательє. Збільшується і кількість зовнішніх замовлень.

Бібліотека як науковий інститут. Науково-дослідницька діяльність розвивається у секціях палеографії, книговидання, архівістики, орієнталістики, реставрації, бібліотекознавства та бібліографії. До наукової ради входять найвидатніші фахівці. Вивчення нашого минулого, згідно з джерельними матеріалами, - один з основних дослідницьких напрямів роботи фахівців бібліотеки. Зберігаються багато слов'янських, арабських, турецьких та іншомовних рукописних книг від XI до середини XIX ст., рідкісні цінні книги, стародруки на різних мовах, величезна маса архівного матеріалу болгарською, турецькою мовами, що документують різні епохи політичного та економічного розвитку, також письменницькі фонди найвидатніших представників болгарського красного письменства.

Розробка, дослідження, аналіз, переклади, видання цих писемних пам'яток, що зберігаються в інших бібліотеках, музеях, де немає відповідних фахівців, є основним завданням національного й світового значення.

У бібліотеці з 1910 р. розвивається палеографія (наука про старі писмена, яка вивчає рукописні кодекси). Дослідники цієї галузі присвятили вже п'ять томів докладних наукових описів таких книг та відкривають ще невідомі рукописні пам'ятки. Архівістика вивчає документальну спадщину відродження, оригінали Богдева, Левського, Каравелова, Раковського та інших

відомих і невідомих діячів цієї епохи.

Османістика є пріоритетом Народної бібліотеки, адже саме вона зберігає один з найбагатших турецьких архівів світу. Наші фахівці цієї галузі є одними з найкращих і розшифроване ними видається навіть у Стамбулі. Об'єктом книговидання є стародруки, рідкісні та цінні книги, в яких заховано ще багато інформації. На збереження цього цінного фонду спрямовані зусилля реставраторів та консерваторів. Розвиток наукової діяльності неможливий без попередньої підготовки, повної бібліографії в цій галузі, яка допомагає і полегшує дослідження. Всі загальні та спеціалізовані бібліографічні довідники готуються саме в Народній бібліотеці. Тут також розробляються науково-методичні й теоретичні проблеми аналітичної ретроспективної і рекомендованої бібліографії.

Секція бібліотекознавства розглядається як нова інформаційна макросистема, як основна структура інформаційного суспільства. Розроблювані тут теми орієнтуються на майбутнє не тільки Народної бібліотеки, а й бібліотечної мережі усієї країни та регіональних бібліотечних систем.

Аналізуються питання, пов'язані зі створенням нової політики придбання за мінімального фінансування, з ефективністю бібліотечних процесів, з роллю бібліотеки як основного інформаційного центру з різних галузей знань, з обслуговуванням читачів, з соціологією читання і навіть з проблемами кваліфікації бібліотечних кадрів.

© Підготували М. Гочева та Б. Борисов при сприянні Народної бібліотеки св. Кирила та Мефодія.

ЛНЬА ПРЦЫ СЪНОВНІА ПРІПОДОБНА БО
ОЦА НАШЕГО СЕРГІЯ РАДОНІЖСКОГО ЧИДО

Фрагмент
аркуша рукопису
«Кормова книга»
Троїце-Сергієвої
лаври.
1676 р.